

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

*Білозор Д.
КНУ ім. Т. Г. Шевченка*

ОСНОВНІ ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВАХХАБІЗМУ.

Поняття про ваххабізм з'явилося у сучасному ісламі в середині 18 ст. Засновник цієї течії Ібн Абд аль-Ваххаб сформулював її як релігійну ідеологію в межах сунітського ісламу. За основу свого віровчення він взяв перші напрацювання хариджитів, які ще на початку існування ісламу боролись за чистоту віри. В правовому полі Ібн Абд аль-Ваххаб спирався на ханбалітський мазхаб. В подальшому Ваххаб використав ідеологічні засади салафітів і дуже багато запозичив із праць середньовічного вченого Ібн Таймійї.

В книзі Мухаммада Ібн Абд аль-Ваххаба "Китаб ат-Таухид" ("Книга єдинобожжя"), де закладені основи його релігійного напрямку говориться, що шейх уль-іслам Мухаммад бін Абд аль-Ваххаб бін шейх Сулейман бін Алі ібн Мухаммад бін Ахмед бін Рашид бін Барід бін Машраф бін Омар бін Маадад бін Раіс бін Захір бін Мухаммад бін Аляві бін Вахіб бін Касім бін Муса бін Масуд бін Акба Аль-Ханзалі Ат-Тамімії народився у 1115 році за хіджре (1703 за християнським літочисленням) в селищі аль-Уйайна що розташоване на північ від ар-Рйада. Батько майбутнього віровчителя був місцевий кадї (суддя). Саме батько був першим вчителем Мухаммада. Він вчив його розуміти і тлумачити Коран та хадиси, мусульманському праву ханбалітського мазхаба (толкування). Коран читав у 10 років. Був кмітливий, здібний до знань, чим дивував свою родину. Він почав відвідувати лекції та проповіді відомих в регіоні освічених людей. В юнацькі роки Мухаммад вивчав праці середньовічних вчених Ібн Таймійї та його учня Ібн аль-Кайїма. З цією метою їздив у Басру, Хіджаз, Ікса, інші міста. Його вчителями були: Мухаммад Хаят Ас-Санадій Аль-Маданій, шейх Ісмаїл Аджалуній, Алі Ефенді Дагістаній, шейх Абдула бін Ібрагім Неджедї та інші.

Мухаммад виконав хадж в Мекку, відвідував Медину, Сирію, Єгипет, Ємен. Згодом Ібн Абд аль-Ваххаб поселився в Неджді. Під час своїх подорожей та проживання у Неджді Ібн Абд аль-Ваххаб побачив, що араби відійшли від справжніх мусульманських традицій та віропереконань. В їх вчинках та поглядах з'явилися погані звички та віропереконання язичників.

Під час перебування в Медині, де знаходиться мечеть пророка Мухаммеда, він почув молитви про допомогу та захист звернені до Пророка. Люди звертались до Пророка, порівнюючи його з Аллахом, що на думку віровчителя було не правильно.

У місті Неджді знаходились могили сподвижників пророка Мухаммеда. Люди приходили до цих могил з метою паломництва, звертались до них із молитвами про захист,

просили допомогти у своїх потребах. На думку Ібн Абд аль-Ваххаба і таки вчинки суперечили справжньому ісламу.

У місті Манфуха росла пальма Фахль ан-Нахль. Люди були впевнені, що молитви звернені до цього дерева можуть допомогти тим жінкам, які не одружились. Жінки звертались до цього дерева із словами: “О пальма пальм ! Я хочу чоловіка в цьому році.” Таке звернення до дерева віровчитель вважав звичаєм язичників , але ні як не мусульман.

В місті Хіджазі, в місті Басра та інших містах віровчитель побачив прояви ширку, коли до Аллаха прирівнюють іншу історичну постать. Ібн Абд аль-Ваххаб вважав, що це суперечить справжній ісламській вірі та законам шариату. Скрізь де подорожував майбутній віровчитель, він бачив прояви многобожжя і язичества, побачив, що народ далекий від істинних законів релігії і її духу, що мусульмани зрадили ісламу і спотворили основи релігії та багато її другорядних положень. Малоосвічені мешканці Аравійського півострову намагались сприймати Аллаха і трактувати Коран через своє розуміння , чим часто спотворювали основи ісламу , намагаючись сприймати Аллаха у вигляді певної особистості. Імам ат-Тамімі (Ваххаб) починає закликати до повернення до норм ісламської єдинобожності. Він проповідує панству і простим людям, але спочатку його всі не розуміють. Будучи в Басрі, його вигнали і він лише чудом не загинув від спраги в пустелі. В Хураймалі він став суддею замість свого батька, але його трохи не вбили відомі своєю розпустою мешканці оазису, коли він схотів обернути їх в істинну релігію.

Таким чином Ібн Абд аль-Ваххаба вважали талановитим вченим і щирим мусульманином. Що стосується його політичних поглядів і цілей, то ми можемо сказати, що на першому етапі його діяльності, вони були йому не цікаві. Спочатку його заклик був направлений лише на виправлення віропереконання арабів і повернення їх “в лоно чистого ісламу”.

Найважливіша ідея, яку виношував віровчитель під час своїх подорожей і занять віровченням, і основне, до чого він закликав і що намагався пояснити людям, – це єдинобожжя, суть Ісламу. Саме так і називається головна робота його життя: “Китаб Ат-Таухид” (“Книга єдинобожжя”), в якій Ібн Абд аль-Ваххаб освітлює всі існуючі на той час відхилення від істинного ісламу, а також питання, що викликали суперечки в богословських кругах, і дає їм трактування з погляду Корану, Сунни і думок найбільших вчених, в першу чергу, звичайно, Ібн Таймійї і Ібн аль-Кайіма.

Єдинобожжя – це переконання в тому, що один Аллах творець всього суцього, його пан, що дає йому закони. Із створеного Їм немає нічого і нікого рівного Йому, здатного творити. Аллах не потребує нічийої допомоги, навіть якщо хтось наблизений до Нього. Лише в руках Аллаха здатність робити добро і зло. Ніхто, крім Аллаха, не гідний звеличення і поклоніння.

Поняття невірний (араб. куфр) вони називають “безбожжям”. Поняття многобожжя (араб. ширк) ваххабіти називають язичеством. Не даремно послідовники цього вчення називають себе єдинобожниками. Віра в єдиного бога (араб. Аллах) – це фундамент і основа ваххабізму. Іслам – релігія монотеїстична, завдання Корану та Суни довести це до людей. Проте ваххабіти абсолютизують єдинобожжя. Невіра – це “правління та судження не на основі посланого Аллахом” [1] Невіра – “зазіхання на право видавати закони, дозволяти і забороняти” [2] “Невірним” є той “хто звертається з благанням до пророка, царя, володаря, або ще до кого-небудь, або просить про допомогу не у Аллаха.” [3]

“Невірними” вважають усіх хто належить до будь-яких ідеологічних течій.

“Приналежність до атеїстичних напрямків, що нагадують рухи, комуністичних, громадських, демократичних, капіталістичних або подібних їм рухів невірних вважається віровідступництвом від релігії Ісламу”. [4]

Дуже характерною рисою ваххабізму, що суттєво відрізняє його від інших напрямків і сект в ісламі є неприйняття чужої думки.

Ваххабіти вважали невірними (кафірами) усіх, хто не приєднався до них. Переконані у тому, що всі невірні та багатобожники їх вороги, ваххабіти дуже жорстоко ставились до них. Такий фанатизм зміцнював лави ваххабітів і виправдовував їх надмірну жорстокість. Проте усіх мусульман ваххабіти виділяли в окрему спільноту. Російський вчений Є. А. Беляєв пише: “згідно твердо встановленого уявлення самих мусульман послідовники всіх напрямків, течій та сект в ісламі вважаються мусульманами.” [5]

На думку Ібн Абд аль-Ваххаба ісламський світ відійшов від принципів єдинобожності. Люди вдавалися до “нововведень” (бід’я) – одного з найстрашніших гріхів. Вони надавали творінням Аллаха його здібності і атрибути, скоювали паломництва до мавзолеїв святих, давали їм обігниці, приносили жертви, просили про допомогу, переконані, що святі можуть зробити добро або заподіяти злу. Атрибути Аллаха надавали навіть рослинам і камінню, що не може поєднуватись з істинною єдинобожністю. Взагалі, ширк (многобожжя) є найтяжчим гріхом в ісламі і тому існує безліч підтверджень в Корані і Сунні. “Справді, Аллах не прощає залучення до нього сотоваришів, але прощає все, що менше за те, кому побажає. А хто залучає до Аллаха сотоваришів, той задумав великий гріх” (сура 4, аят 48). [6].

Ібн Абд аль-Ваххаб наполегливо переконував свій народ, що той звернув з прямого шляху. Він почав свій заклик з пояснення людям, того, що не можна звертатись, приносити в жертву, або давати обіцянку будь-кому, крім Аллаха. Люди були впевнені в тому, що могили, каміння, дерева приносять користь і відводять біду. Ібн Абд аль-Ваххаб пояснював, що це оманливі і помилкові судження, від яких обов’язково треба відмовлятися. Він підкріплював свої виступи аятами із Корану, хадисами Посланника та прикладами із життя праведних мусульман. Ібн Абд аль-Ваххаб головною тезою свого вчення ставить про групу праведних, що врятовуються. До цієї групи він відносить усіх, хто дотримується шляху посланника Аллаха, тобто вони повинні в усьому дотримуватись Корану та Суні, їх покровитель Аллах, їх імам – посланник Аллаха Мухаммед.

Кажучи про найбільші гріхи Пророк першим назвав многобожжя, потім неслухняність батькам, потім лжесвідчення. Ібн Абд аль-Ваххаб дуже ретельно розглядає усі можливі види відходу від віри. Такими діями вважаються поклоніння Аллаху біля поховання праведної людини (валі), поклоніння померлому праведнику, поклоніння ідолам, астрологія, передбачення, віщування, поклоніння пам’ятникам та монументам, відьмацтво і багато іншого.

Навіть магічна фраза “Немає бога крім Аллаха і Мухаммед – його посланник” – не врятує мусульманина від віровідступності, якщо він дозволить собі щонайменший відхід від єдинобожжя”. “Її промовляння само по собі не забезпечує недоторканості життя та майна, так само не забезпечують цього не розуміння сенсу свідчення поряд з його промовлянням ні його підтвердження ні звернення у намазах до Одного тільки Аллаха, у якого не має товариша. Майно і життя людини будуть недоторкані лише тоді, коли все вказане вище буде доповнено повним відстороненням усіх об’єктів поклоніння крім Аллаха. Будь-які сумніви або коливання позбавляють недоторканості майно та життя

людини.” [7]

Особливо ненависними були так звані “лицеміри”. “Лицеміри” – це ті мусульмани , які “вказують приналежність до ісламу і приховують невіру”.

Число послідовників Ібн Абд аль-Ваххаба швидко збільшувалось, не дивлячись на те, що була сильна протидія з боку правителів оазисів, деяких простих людей, яких підбурювали місцеві улеми, незадоволені популярністю нового вчення, і з часом він став представляти реальну силу. Віропереконання Ваххаба характеризуються у передмові до його книги: “...переконання правовірних салатів, засновані на тому, що заповідав нам посланник Аллаха, як його дотримувалися його сподвижники, їх послідовники і праведні імами, так як “засновники чотирьох правовірного толку” (мазхабів), найбільші складальники хадісів (Бухарі, Муслім і ін.), а також найбільші учені в області мусульманського права, такі як Така Пеко дин ібн Таймійя, Ібн аль-Кайім і інші” [8]

Сильна релігійна нетерпимість до іновірців і тих, хто не дотримувався основ ісламського віровчення, зробила Ібн Абд аль-Ваххаба дуже популярним серед мешканців Аравійського півострова ще за часів його життя. Усі догмати, які проповідував віровчитель мають підтвердження в Корані і Суні , вони є основою ортодоксального ісламу.

В середині 18 ст. Ібн Абд аль Ваххаб сформулював основні постулати свого віровчення, суттєве місце серед них посідає питання про джихад.

Тема питання про джихад стала в останні роки домінуючою у теоретичних розробках мусульман усього світу. “Ставлення ісламу до війни і миру виражене у вченні про “джихад”. Цей термін перекладається як “священна війна” – війна з релігійною метою, в ім’я релігії” [9].

У будь-якій течії сунітського ісламу визначають п’ять стовпів вір.

Шахада (свідectво віри). Вона виражена формулою „Нема Бога, окрім Аллаха, і Мухаммед - раб і посланець Аллаха.”

Молитва.

Податок.

Піст.

Паломництво. (Хадж).

Джихад вважається шостим стовпом віри. Джихад в ісламі поділяється на Великий і Малий. Такий поділ пов’язують з подіями 624 року, коли Пророк повернувся з боїв біля Бадри. Це була перша військова перемога в історії ісламу у якій брали участь трохи більше трьохсот правовірних мусульман , а проти них виступило три тисячі мушриків (язичників) племені Курайш. В цій битві мусульмани перемогли, після чого її вважають видатною подією в історії ісламу . З якою пов’язана відома фраза Пророка: “Ми повернулись з Малеого джихада до Великого джихада” [10] , що ввела у термінологію поняття “джихад”

Пояснення цих слів Пророка таке: збройна боротьба – це Малий джихад , джихад не є для мусульман головним. Головним і першим для мусульманина має бути Великий джихад (це боротьба мусульманина із самим собою). Великий джихад – це боротьба за моральне очищення, боротьба із своєю душею, “яка наказує творити зло”, потяг до позитивних вчинків та намагання людини морально вдосканавлюватись, підвищувати свою свідомість.

У мусульманській богословській літературі багато пишеться про джихад і можемо знайти посилення на такі його види:

– „джихад меча” – збройна боротьба з невірними, тим хто загинув передбачено місце в раю, з метою посилення свого впливу на віруючих. Релігійні проповідники говорять та

посилаються на ті місця в Корані, в яких сповіщається, що виконання тільки релігійних обрядів не дає можливості мусульманину потрапити в рай;

– „джихад руки” - застосовується до правопорушників і тих хто порушує норми моралі

– „джихад серця” - боротьба людини із самим собою, зі своїми негативними вчинками;

– „джихад язика” - підтримка схвальних дій і заборона негативних вчинків.

Найбільш відомий і розповсюджений у свідомості європейців „джихад-меча”. Саме цю форму джихада використовують радикально налаштовані мусульмани у своїй ідеології та практичних діях. У священній книзі мусульман Корані. Сура 4, аят 86(84) читаємо: ”Сражайся же на пути Аллаха! Вменяется это только самому тебе и побуждай верующих: ведь Аллах сильне в ярости и сильне в наказании”. Саме підкріплюючи авторитетом Аллаха і його закликами до боротьби на шляху Аллаха свої погляди сучасні прибічники джихаду (як священної війни) підносять джихад до рівня священної місії, яку започаткував ще Мухаммад, спираючись на авторитет Аллаха.

На мові Шаріату слово „джихад” використовується для війни, яка ведеться в ім'я Аллаха проти тих , хто є ворогами ісламу. Якщо ісламська держава атакується не мусульманами, в такому разі кожен повинен виступати на боці джихаду. В разі недостатньої кількості сил для супротиву, сусідні мусульманські країни повинні допомогати, в цьому полягає їх релігійне зобов'язання. Якщо ж вони зазнають поразки, тоді мусульмани всього світу повинні боротися проти спільного ворога. „Джихад є таким самим обов'язком мусульман як і спільна молитва та піст. Той хто ухиляється від цього є грішником”[11] Так пише в своїй книзі „Основи ісламу” сучасний ідеолог ісламського фундаменталізму Аль-Маудуді.

Сильним засобом впливу на свідомість мусульман є також Коран і Сунна. У питанні боротьби за віру в цих джерелах є прямі звернення до тих, хто ухиляється. Їм пропонують так само як невірним і тим хто відійшов від ісламу:”якщо ви не виступите, покарає вас Аллах страшною карою і замінить вас іншим народом.”[12]

Враховуючи обов'язки мусульман, джихад розподіляється на 2 категорії.

Коллективні зобов'язання , які виконують декілька або усі члени громади.

Індивідуальні зобов'язання, для кожного члена громади. Їх може давати амір (керівник громади); вони виникають, коли амір затверджує мобілізацію своєї громади; вони виникають , коли мусульманин зустрічається з ворогом або він бачить загрозу для своєї землі, родини, тощо.

Ібн Абд аль-Ваххаб проголошував необхідність священної війни проти всіх многобожників, як тих, хто не належить до ваххабітів так і тих, хто після роз'яснення їм помилковості їх поглядів продовжував залишатись на своїх позиціях. Протиставлення себе всім іншим мусульманам, переконання у вірності джихаду об'єднувало і надихало послідовників Ібн Абд-аль Ваххаба.

В своїй книзі (своєму листі) Ібн Абд-аль Ваххаб пише: „Що торкається висловів супротивників про те , що я вважаю невірними неосвічених мусульман, до яких не дійшли докази, то це великий наклеп, який використовується для того, щоб відлякати людей від релігії Аллаха і його Посланника ”[13]

Ібн Абд-аль Ваххаб весь час звертається до Корану „А коли до них написано Аллахом, що підтвердило справжність того, що з ними - а ще раніше вони просили

перемоги над тими, що були невірні, -так коли дійшло їм те, що вони знали, вони не увірували в це. Прокляття ж Аллаха над невірними”(Коран, сура 2, аят83(89).[14].

Ібн Абд аль-Ваххаб весь час посилається до Корану: „А якщо вони порушили свої клятви після договору і поносили вашу релігію, то бийтеся з імами невіри, адже немає клятв для них, може бути, вони утримаються!” (Сура 9, аят 12(12) [15].

„А ті хто не увірував, – хай гинуть і зробить безплідними Він справи їх” (Сура47, аят9(8) [16].

Ваххабіти дуже ретельно розтлумачували свої погляди. До тих хто не поділяє їх, ваххабіти були дуже непримиренні і навіть агресивні. Рядові члени ваххабітської общини, особливо ті чий освітній рівень був низьким, виявляли цю непримиренність з особливою жорсткістю. Це простежувалось скрізь, де діяли ваххабіти.

Рафід Вахба, описуючи реформаторській рух в Аравії початку ХХ ст. – вказує: „можливо, найбільше нещастя, з яким зіткнувся ваххабітський реформаторський рух, був ентузіазм з яким ці неосвічені люди прийняли ваххабізм”.

Не дивлячись на всі суперечки всередині руху, недоліки та проблеми ваххабітів і їх послідовників у всьому світі об'єднує єдина ідея: свою думку вони визнавали абсолютно правильною, думки інших хибними, власні помилки виключались.

В останні десятиріччя в засобах масової інформації і у свідомості пересічних громадян поняття про джихад асоціюється із збройною боротьбою, яку ведуть ісламські угруповання на територіях країн, де мусульмани втягнені в міжнаціональні та міжетнічні конфлікти, в мусульманських країнах, де на переконання лідерів цих угруповань, правляча влада відійшла від першоджерел ісламу, або в країнах, де мусульмани ведуть боротьбу за встановлення своєї влади

Без сумніву цей напрямок ісламу належить до радикальних течій. Сходознавці та політологи приділяють велике значення вивчення теми джихаду у ваххабітському русі. Лише у 20 ст. у зв'язку з радикалізацією ісламу поняття про джихад у ваххабізмі почало асоціюватись із збройною боротьбою, це перетворило Великий джихад (боротьбу мусульманина із самим собою) у другорядну подію, висунувши на перший план Малий джихад (боротьба з ворогами), тим самим відводячи мусульманське суспільство від головних моральних та етичних норм закладених Пророком Мухаммедом

Використана література:

1. Фаузан аль-Фаузан Салех Бин Книга єдинобожия.– Махачкала: Бадр, 1997.– С. 58
2. Там же – С.60.
3. Ат-Тамими, Мухаммад ибн Сулейман(Ібн абд аль-Ваххаб). Книга 2Єдинобожия. – М : “Бадр”, 2000. – С. 97.
4. Фаузан аль-Фаузан Салех Бин Книга єдинобожия.– Махачкала: “Бадр”, 1997.– С. 64.
5. Беляев А. Мусульманское сектанство. М.: “Восточная література”, 1957. – С. 99.
6. Коран / перев. и коммент. ЗКрачковского И.Ю. – М, 1990. – С. С727.
7. Ат-Тамими, Мухаммад ибн Сулейман(Ібн абд аль-Ваххаб). Книга Єдинобожия. – М : “Бадр”, 2000. – С. 69.
8. Там же – С.23.
9. Лубський В, Борис В. Мусульманське право. – К.: “Віл бор”, 1997. – С. 237
10. Мантаєв А. Ваххабізм та політична ситуація в Дагестані // Рукопис http://zamanaonline.com/lib/wahabizm_Mantaev.doc.

11. Аль-Маудуди, Абу аль-Аля. Основы ислама. М: ПК "Сантланда", 1990. – С. 110.
12. Аль-Газали Абу Хамид. Воскрешение наук о вере: Избранные главы. – М., 1980. – С. 39-11
13. Ат-Тамими, Мухаммад ибн Сулейман (Ибн абд аль-Ваххаб). Книга Единобожия. – М: "Бадр", 2000. – С. 253.
14. Коран / перев. и коммент. Крачковского И.Ю. М, 1990. – С. 727.
15. Там же.
16. Там же.

А н н о т а ц и я

Стаття описує основні поняття ваххабітської ідеології. Ілюструє розвиток ваххабітської течії у ісламі через погляди її засновника Ібн Абд аль-Ваххаба.

Жиртуєва Н. С.

Херсонський Державний морський інститут

МІСТИЧНИЙ ДОСВІД ІУДЕЙСЬКОГО ХАСИДИЗМУ: МІЖ СХОДОМ ТА ЗАХОДОМ

На сучасному етапі розвитку релігієзнавства спостерігається зростання інтересу до містичних вчень. На відміну від культово-обрядової частини релігії, що є її зовнішньою стороною, містицизм постає „внутрішньою релігією”, оскільки вважає основною метою релігійної практики безпосередній контакт з Абсолютною Реальністю. Наслідком цього контакту постає якісна зміна способу буття людини, що набуває у різних містичних традиціях статусу „просвітлення”, „звільнення”, „пробудження”, „святості” тощо. Звертання до феномену містицизму пов’язане з практичним значенням психопрактик, що були розроблені містичними традиціями світу. Їх використання надає сучасній людині можливості подолати хаос внутрішніх протиріч, найбільш повно реалізувати свій духовний потенціал. Актуальність дослідження феномену містицизму викликана також необхідністю переосмислення цінностей сучасного суспільства. До цього спонукає реальна загроза самознищення людства унаслідок світової війни або екологічної катастрофи, нерозмірність морального та науково-технічного рівнів розвитку цивілізації.

Водночас, різноманітні містичні традиції пропонують свої шляхи досягнення містичного стану і по-різному розглядають такі дотичні до нього питання як сутність абсолютного та феноменального буття, місце та призначення людини у світі, основну мету містичної практики, практичні шляхи і основні засоби досягнення поєднання з Абсолютом. Зазначена ситуація ускладнює процес дослідження містичного феномену і потребує здійснення всебічного компаративного аналізу містичних традицій світу.

Особливе місце серед містичних вчень Заходу та Сходу належить іудейському хасидизму, дослідженню якого, на нашу думку, приділялося не достатньо уваги. Окремі аспекти цього релігійного феномену вивчалися у роботах М. Бубера, П. С. Гуревича, М. А. Кравцова, Г. Шолема, однак досі не існує всебічного дослідження хасидизму.

Передусім, вважаємо, що виникнення хасидизму було пов’язане з прагненням оновити містичне вчення єврейської Каббали, у розвитку якої прийнято виокремлювати два періоди - езотерично-елітарний та практично-релігійний. Спочатку каббалістичне вчення